

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу **Марущинця Андрія Васильовича**
«Трансформація аграрної сфери та соціально-економічний розвиток
Київського Придніпров'я», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та
соціальна географія

1. Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з планами та напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій, державними та галузевими науковими програмами.

Сучасний етап розвитку українського суспільства в умовах незалежності і переходу до нових концепцій та моделей суспільного розвитку визначив масштабні та багатовекторні зміни у всіх соціальних, економічних та територіальних процесах держави. Особливо значних змін зазнала аграрна сфера, яка завжди була однією з найважливіших сфер господарювання країни. На сьогодні вона є однією з головних статей експорту в Україні та фактично визначає соціально-економічний розвиток більшості сільських територій країни. В сучасних умовах ця проблематика набуває особливого значення, оскільки від рівня розвитку аграрної сфери значною мірою залежить економічне піднесення української держави, формування сучасної структури економіки, соціально-економічний розвиток території, раціональне використання природно-ресурсного потенціалу.

Зважаючи на вищезазначене, дисертаційна робота Марущинця А.В., присвячена дослідженню просторово-часових трансформацій в аграрній сфері Київського Придніпров'я та обґрунтуванню перспективних напрямів її розвитку в контексті активізації соціально-економічного зростання, є своєчасною та науково значимою.

Дисертаційна робота Марущинця А.В. виконана відповідно до основних напрямів наукової роботи Інституту географії НАН України, зокрема згідно з науково-дослідними темами відділу суспільно-географічних досліджень: «Формування полюсів соціально-економічного зростання як засіб активізації регіонального розвитку України», номер державної реєстрації 0111U009256; «Стан екологічної безпеки Київського Придніпров'я: суспільно-географічний аспект», номер державної реєстрації 0112U001661.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна.

Наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційної роботи Марущинця А.В. є достовірними, науково обґрунтованими, теоретично доведеними і підтверджені їхньою реалізацією, про що є відповідні довідки.

Отримані здобувачем наукові положення, рекомендації та висновки дисертаційної роботи в достатній мірі обґрунтовані завдяки використанню системи методів дослідження, що застосовувались для вирішення поставлених завдань. Багатоаспектність аналізованих процесів і чинників зумовила необхідність взаємопов'язаного застосування в дисертаційному дослідженні загальнонаукових, конкретнонаукових та авторських методів дослідження, що дало можливість забезпечити комплексне вивчення процесів трансформації аграрної сфери та їх впливу на соціально-економічний розвиток Київського Придніпров'я.

Результати дослідження базуються на значній вихідній статистичній інформації. У роботі використані матеріали Державної служби статистики України, Головних управлінь статистики в Київській, Житомирській, Черкаській та Чернігівській областях, районних управлінь статистики, положення законодавчих та нормативно-правових документів України тощо. Достовірність і репрезентативність первинного статистичного матеріалу забезпечила комплексність аналізу досліджуваного об'єкта.

Обсяг матеріалу є достатнім для обґрунтування запропонованих наукових положень, висновків і рекомендацій. Структура дисертації, послідовність сформульованих у ній завдань, застосування запропонованої автором системи методів виступають запорукою досягнення поставленої мети, а також сприяють розкриттю предметно-об'єктної сутності дослідження.

Аргументованість і достовірність результатів дисертаційної роботи підтверджено їх апробацією на 10 міжнародних наукових та науково-практичних конференціях.

Наукова новизна отриманих результатів обумовлена поглибленням теоретико-методичних засад суспільно-географічного дослідження територіальної організації аграрної сфери та просторово-часових трансформацій у ній:

- викладено авторську концепцію суспільно-географічного дослідження трансформаційних процесів в аграрній сфері та їхнього впливу на соціально-економічний розвиток регіону (підрозділ 1.3, с. 42 – 51);
- запропоновано і апробовано методiku комплексного дослідження зрушень у спеціалізації сільського господарства (підрозділ 1.3, с. 46 – 48),

здійснено їхню якісну та кількісну оцінку в Київському Придніпров'ї (пункт 2.2.3, с. 99 – 117);

- виявлено просторові особливості трансформаційних процесів в аграрній сфері Київського Придніпров'я на основі аналізу інституційних, галузевих та територіальних перетворень у ній (пункт 2.2.1, с. 83 – 91, пункт 2.2.2, с. 91 – 99);

- запропоновано перспективні напрями розвитку аграрної сфери Київського Придніпров'я в контексті активізації його соціально-економічного зростання (підрозділ 3.2, с. 159 – 166).

- удосконалено понятійно-термінологічний апарат дослідження, за рахунок уточнення понять «аграрна сфера» (підрозділ 1.1, с. 14), «трансформація аграрної сфери» (підрозділ 1.1, с. 29);

- удосконалено методичні підходи щодо виявлення механізму впливу трансформаційних процесів в аграрній сфері на соціально-економічний розвиток регіону (підрозділ 1.2, с. 33 – 42, підрозділ 1.3 с. 48 – 50 підрозділ 2.3, 117 – 131);

- виявлено та проаналізовано чинники, що впливають на трансформаційні процеси в аграрній сфері Київського Придніпров'я (підрозділ 2.1 с. 54 – 83)

3. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання.

Дисертаційне дослідження А.В. Марущинця має важливе науково-теоретичне і практичне значення, цінність якого визначається комплексно-територіальним підходом до вирішення поставлених завдань. Викладені в дисертації теоретичні та методичні розробки поглиблюють теорію суспільної географії. Методика дослідження зрушень у спеціалізації сільського господарства може бути використана для аналізу розвитку аграрної сфери в інших регіонах України. Основні положення і висновки дисертації можуть бути включені до навчальних програм при підготовці географів у вищих навчальних закладах.

Результати аналізу процесів трансформації в аграрній сфері та напрямів її модернізації можуть бути використані органами виконавчої влади на рівні областей та районів Київського Придніпров'я для розробки стратегій розвитку цих територій та їхньої аграрної сфери.

Варто відзначити, що результати проведеного дослідження використані управлінням агропромислового розвитку Срібнянської районної державної адміністрації при розробці Програми соціально-

економічного розвитку району та плануванні структури його посівних площ (довідка про впровадження від 25.07.2016 № 02-11/1801).

Окремі положення дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі природничо-географічного факультету Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, зокрема, при вивченні дисциплін «Соціальна та економічна географія України» та «Регіональна економіка» (довідка про впровадження від 3.08.2016 № 04/919).

4. Оцінка змісту дисертації, її завершеності та оформлення.

Зміст дисертаційної роботи викладений у логічній послідовності, складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

У першому розділі дисертації викладено теоретико-методичні засади суспільно-географічного дослідження трансформаційних процесів в аграрній сфері, зокрема з суспільно-географічних позицій виявлено суть понять «аграрна сфера» та «трансформація аграрної сфери» (с. 12 – 33), визначено механізм впливу трансформаційних процесів на соціально-економічний розвиток регіону (с. 33 – 42), обґрунтовано алгоритм та розкрито методичні засади суспільно-географічного дослідження трансформаційних процесів в аграрній сфері та їхнього впливу на соціально-економічний розвиток регіону (с. 42 – 51).

Другий розділ присвячений аналізу трансформацій в аграрній сфері Київського Придніпров'я та їх впливу на його соціально-економічний розвиток. Дисертантом виявлено основні чинники трансформаційних процесів в аграрній сфері регіону (с. 54 – 83). Досліджено особливості інституційних, галузевих та територіальних перетворень в аграрній сфері Київського Придніпров'я (с. 83 – 91) та виявлено їх вплив на соціально-економічний розвиток районів регіону (с. 117 – 131). Проведено аналіз зрушень у спеціалізації сільського господарства Київського Придніпров'я у розрізі адміністративних районів (с. 99 – 117). Виявлено основні зміни в аграрній сфері та виявлено їх вплив на соціально-економічний розвиток на локальному рівні дослідження (с. 131 – 142).

У третьому розділі дисертаційної роботи запропоновано перспективні напрями розвитку аграрної сфери в контексті активізації соціально-економічного зростання Київського Придніпров'я. Автором проаналізовано європейський досвід формування та реалізації аграрної політики та можливості його застосування в Україні (с. 146 – 159). Обґрунтовано перспективні напрями розвитку аграрної сфери Київського Придніпров'я, з

урахуванням положень Спільної аграрної політики Європейського Союзу, в контексті завдань регіональної політики (с. 159 – 166).

Загальні висновки сформульовані у відповідності до поставлених завдань. Вони чітко відображають результати дослідження, викладені на 5 сторінках. Список використаних джерел достатньо повний і налічує 212 найменувань. Оформлення роботи відповідає основним вимогам до дисертацій та авторефератів дисертацій.

5. Дискусійні положення дисертаційного дослідження, зауваження та пропозиції.

При загальній позитивній оцінці виконаного дисертаційного дослідження слід відзначити деякі положення, що не отримали належного розкриття в дисертації і тому є дискусійними:

1. Автором представлено розгорнуте бачення взаємозв'язків і співвідношень аграрної сфери та агропромислового комплексу (рис. 1.1, с. 16-18). Разом з тим, варто було б більш широко представити тлумачення території як бази розвитку аграрної сфери. Не зважаючи на змістовне і функціональне перекриття базових категорій «земля» та «територія», у розвитку аграрної сфери перш за все характеризують земельні ресурси і геоморфологічні умови території, що не знайшло свого відображення на схемі поряд з агрокліматичними ресурсами.

2. При дуже глибокому і всебічному авторському аналізі трансформаційних процесів, їх структури та періодизації, представленому у п.1.1, необгрунтованими є твердження автора (с. 33 дисертації), що «...під територіальною трансформацією ми розуміємо просторовий розвиток аграрної сфери», оскільки розуміння територіальної трансформації як узагальнюючої категорії для усіх інших типів трансформацій є дискусійним.

3. На рисунку 1.5 «Вплив трансформаційних процесів в аграрній сфері на соціально-економічний розвиток регіону» (стор. 38) дещо розмите бачення автором складових соціальних та економічних аспектів. Так, до «економічного аспекту» автор відносить коливання рівня доходів, а рівень заробітної плати – до соціальних аспектів; рівень зайнятості автором віднесено до соціальних аспектів, а створення та утримання робочих місць – до економічних. Складові екологічного аспекту трансформаційних процесів не повною мірою відображають їх наслідки, адже будь-яка соціально-економічна трансформація на селі впливає, перш за все, на структуру землекористування і якість земельних ресурсів.

4. Сучасні ідеї еколого-соціально-економічної рівноваги та збалансованого розвитку рівнозначно висувають вимоги не тільки до обсягу

і якості продукції, але і до стану природно-екологічної основи аграрної сфери – земельних ресурсів. Саме з таких позицій доцільно було б у дисертаційному дослідженні приділити увагу не лише детальному аналізу впливу трансформаційних процесів в аграрній сфері на соціально-економічний розвиток Київського Придніпров'я, але і більш докладно висвітлити зміст екологічного чинника трансформаційних процесів.

5. Зміст рис.2.7 «Підприємства харчової промисловості Київського Придніпров'я» (с. 71) викликає певні зауваження, оскільки відображає розміщення підприємств (спиртозаводи, м'ясокомбінати, хлібокомбінати) лише окремих галузей харчової промисловості, але ж це далеко не повний перелік. Можливо, необхідно було підібрати більш коректну назву для даної картосхеми.

6. В дисертаційній роботі недостатньо уваги приділено питанням сучасної трансформації відносин «місто – сільська місцевість», які мають безпосередній вплив на аграрну сферу. Хоча дисертант і проводить аналіз демографічної ситуації як чинника трансформації аграрної сфери (с. 72-77), проте в роботі не аналізуються сучасні зміни розселення населення в сільській місцевості, зокрема пов'язані з процесами пост-субурбанізації та контрурбанізації. З стратегічної точки зору доцільно враховувати можливість таких трансформацій у майбутньому.

7. У 2 розділі (пп. 2.2 – 2.3, с. 83-131) здійснено авторський оригінальний і всебічний аналіз галузево-територіальних трансформацій та зрушень у спеціалізації сільського господарства, аналіз соціально-економічного розвитку Київського Придніпров'я за допомогою картографічних методів, кластерного та кореляційного аналізу. Разом з тим, у роботі не вміщено додатків чи достатньої кількості таблиць з вихідними або проміжними даними. Наприклад, дисертант, аналізуючи в роботі взаємозв'язки розвитку соціальної інфраструктури з процесами трансформації в аграрній сфері, виділяє лісостепові, поліські, приміські райони (с.130-131), але не надає картографічного чи табличного матеріалу, що характеризує ці групи.

8. Серед заходів, спрямованих на перспективний розвиток аграрної сфери Київського Придніпров'я (с.160-166 дисертації та с.14 автореферату), виділені важливі і безперечно актуальні стратегії регіонального розвитку, зокрема створення умов для відродження льонарства, формування сировинної бази та переробної ланки для розвитку біоенергетики, розвиток позааграрних видів діяльності тощо. Разом з тим, заходи охорони навколишнього середовища розкрито лише в аспекті розвитку органічного землеробства. Збереження природного базису

аграрної сфери – землі та території як ресурсів – потребує більш розгорнутого комплексу заходів, наприклад, впровадження технології агроландшафтного землеустрою та контурно-меліоративної організації територій, розбудови і формування елементів екологічної мережі, що виконуватимуть роль середовище стабілізуючих елементів систем землеробства тощо.

Висловлені зауваження та побажання не знижують загальної позитивної оцінки виконаного дослідження, його теоретичної та практичної значимості та можуть розглядатися як шляхи подальшого розвитку обраного дисертантом перспективного та практично значимого напрямку суспільно-географічних досліджень.

6. Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях.

За темою дисертації опубліковано 18 наукових праць загальним обсягом 6,4 д.а., з них 7 статей у фахових виданнях загальним обсягом 4,6 д.а., в т.ч. 1 стаття – в періодичному виданні іншої держави. У публікаціях відображено всі основні положення дисертації.

7. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації.

Зміст автореферату є ідентичним зі змістом основних положень дисертаційного дослідження. Винесені до нього положення є основними.

8. Відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» та інших нормативних актів МОН України.

Дисертація А.В. Марущинця відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 656 від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), щодо дисертаційних робіт, які представляються на здобуття наукового ступеня кандидата наук, інших нормативних актів МОН України та паспорту спеціальності.

9. Загальний висновок.

Дисертація Андрія Васильовича Марущинця «Трансформація аграрної сфери та соціально-економічний розвиток Київського Придніпров'я» присвячена актуальній темі, має наукове та практичне значення. Вона

спрямована на вирішення важливого науково-практичного завдання – розроблення теоретико-методичних засад суспільно-географічного дослідження трансформаційних процесів в аграрній сфері та їхнього впливу на соціально-економічний розвиток регіону.

Дисертація є завершеним самостійним науковим дослідженням, а її автор, Марущинець Андрій Васильович, заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія.

Офіційний опонент:

доктор географічних наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-економічної
географії Херсонського державного
університету

21.11.2016 р.

Д.С. Мальчикова

